

УДК 373.018.43:811.111]:373.011.3-052-056.2/.3
DOI: 10.31652/2786-9083-2025-6(1)-47-56

*Наталія Лебедєва, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови та методики її навчання
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
ORCID: 0000-0001-6821-5559
nlebedieva@vspu.edu.ua*

*Олеся Попіловська, магістр, кафедра англійської мови
та методики її навчання
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
assolesiassin@gmail.com*

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ

Анотація. У статті розглянуто особливості дистанційного навчання англійської мови дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та визначено ефективні методи й технології, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу. Дослідження висвітлює роль мультимедійних засобів, аудіовізуальних матеріалів та онлайн-ресурсів у розвитку комунікативних навичок, підвищенні мотивації до навчання та формуванні англомовної компетенції. У статті акцентується увага на педагогічній адаптації навчального процесу, зокрема на врахуванні когнітивних особливостей учнів, необхідності використання коротких завдань, схем, таблиць та візуальних матеріалів.

Запропоновано систематизований підхід до інтеграції цифрових технологій у навчання дітей з ООП, що включає використання інтерактивних платформ Moodle, Google Classroom, Miro, а також мультимедійних ресурсів British Council, Word Wall, LearningApps. Особливу увагу приділено створенню комфортного навчального середовища, що забезпечує толерантне й дружнє спілкування та сприяє соціалізації учнів.

Результати дослідження демонструють, що впровадження адаптивних методів викладання, інтерактивних технологій та мультимедійних матеріалів у дистанційному навчанні дітей з особливими освітніми потребами значно покращує їхні навчальні результати та мотивацію. Таким чином, використання сучасних освітніх ресурсів є необхідною умовою ефективного засвоєння мовного матеріалу та розвитку комунікативної компетенції учнів.

Ключові слова: дистанційне навчання, інклюзія, особливі освітні потреби, адаптивні методи, інтерактивні технології, цифрові освітні ресурси.

*Nataliia Lebedieva, Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of English Language and Teaching Methods,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID: 0000-0001-6821-5559
nlebedieva@vspu.edu.ua*

*Olesia Popilovska, master of the
Department of English Language and Teaching Methodology
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
assolesiassin@gmail.com*

LINGUODIDACTIC FOUNDATIONS FOR TEACHING ENGLISH TO CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN AN ONLINE LEARNING ENVIRONMENT

Annotation. The article examines the specifics of distance learning of English for children with special educational needs (SEN) and identifies effective methods and technologies that enhance the quality of the educational process. The study highlights the role of multimedia tools, audio-visual materials and online resources in developing communication skills, increasing motivation to learn and building English language competence. Particular attention is paid to the pedagogical adaptation of the learning process, taking into account the cognitive characteristics of the students and the need to use short tasks, diagrams, tables and visual materials.

A systematic approach to integrating digital technologies into the education of children with special educational needs is proposed, including the use of interactive platforms such as Moodle, Google Classroom and Miro, as well as multimedia resources from the British Council, Wordwall and LearningApps. Particular attention is paid to creating a comfortable learning environment that encourages tolerant and friendly communication and promotes the socialisation of pupils.

The results of the study show that the use of adaptive teaching methods, interactive technologies and multimedia materials in distance learning for children with special educational needs significantly improves their academic performance and motivation. Thus, the use of modern educational resources is a necessary condition for the effective acquisition of language material and the development of students' communicative competence.

Keywords: distance learning, inclusion, special educational needs, adaptive methods, interactive technologies, digital educational resources.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасний освітній процес потребує адаптації методів викладання та інтеграції інноваційних технологій для забезпечення індивідуального підходу до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Дистанційне навчання відкриває можливості для персоналізованого навчання, що є надзвичайно важливим для таких учнів, однак водночас постають виклики, пов'язані з їхньою увагою, мотивацією та здатністю до самостійного засвоєння матеріалу. У статті розглянуто основні труднощі, з якими стикаються діти з ООП при дистанційному навчанні, та визначено шляхи їх подолання.

Мета статті – проаналізувати ефективні методи дистанційного навчання для дітей з особливими освітніми потребами, визначити труднощі їх застосування та розробити рекомендації для педагогів і батьків. Для досягнення поставленої мети було обрано такі методи дослідження: описовий метод – аналіз існуючих підходів до дистанційного навчання дітей з ООП; метод спостереження – дослідження поведінкових реакцій учнів під час дистанційного навчання; аналіз та синтез – порівняння та узагальнення отриманих даних.

Аналіз досліджень. Традиційні методи навчання та комплекси навчально-методичного забезпечення, що орієнтовані на очну форму, не завжди виявляються ефективними в умовах дистанційного формату. Це породжує низку викликів, зокрема щодо адаптації матеріалів до цифрового середовища, збереження мотивації учнів, розвитку мовленнєвих компетентностей, а також організації зворотного зв'язку та інтерактивної взаємодії. Саме тому сучасні українські педагоги у своїх дослідженнях дедалі частіше звертаються до інтеграції цифрових технологій у процес дистанційного навчання англійської мови.

Серед українських дослідників слід відзначити І.С. Вільхову, Н. Христич, О.В. Гриценюк, Ю.М. Деяк, О.Д. Бреус, Я.А. Бойко, В.Г. Чорнобай, які підкреслюють важливість використання цифрових платформ, інтерактивних методів та веб-ресурсів у процесі вивчення англійської мови. У своїх роботах вони розглядають можливості застосування Moodle, Zoom, Google Classroom, використання подкастів, відео та інтерактивних вправ, які стимулюють інтерес учнів і підтримують розвиток їхніх навичок. Янковець А.В. та Янковець О.В.

акцентують увагу на технічних особливостях онлайн-навчання, аналізуючи ефективність платформ і засобів комунікації між учнем та викладачем. Шапочка К.А. досліджує специфіку навчання дітей з особливими освітніми потребами, звертаючи увагу на необхідність індивідуального підходу.

Зарубіжні дослідники також активно досліджують питання дистанційного та інклюзивного навчання. Наприклад, Warschauer, D. Crystal, M. Dooly розглядають можливості використання технологій у контексті формування англомовної компетентності та створення інтерактивного освітнього середовища. Їхні дослідження підтверджують доцільність гнучкого підходу до організації навчального процесу, особливо в умовах цифрової трансформації освіти.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання стало невід’ємною частиною освітнього процесу в Україні, особливо після початку пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Ці події актуалізували потребу в ефективних інструментах організації навчання у віддаленому форматі. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України №466 від 25.04.2013 р., дистанційне навчання визначається як форма освітньої діяльності, що реалізується за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій у різному місці та часі.

Згідно з п. 2 наказу МОН «Деякі питання організації дистанційного навчання», така форма може використовуватись як для повноцінного здобуття освіти, так і як складова інших форм навчання. Її суть полягає в опосередкованій взаємодії учасників освітнього процесу на основі сучасних цифрових рішень. До запровадження карантинних обмежень інформаційні технології розглядалися здебільшого як допоміжний засіб для самостійної роботи або частини змішаного навчання (Круглий, 2020).

Інклюзивна освіта – це підхід, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учасників навчального процесу, незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних чи соціальних особливостей. Цей термін був уперше закріплений у Саламанській декларації 1994 року, яка окреслила принципи та політику у сфері освіти осіб з особливими потребами. Згодом концепція була розширена на конференції ЮНЕСКО у 2008 році, де підкреслювалося, що інклюзія є ключовою умовою забезпечення якісної освіти та формування справедливого суспільства.

Філософія інклюзії базується на соціальній моделі розуміння інвалідності та дотриманні основних прав людини. Її головна ідея полягає в тому, що саме освітнє середовище має адаптуватися до потреб кожного учня, а не навпаки. Інклюзія реалізується як у формальному, так і неформальному освітньому контексті та передбачає створення гнучких умов навчання, надання спеціальної підтримки, використання диференційованого підходу. Виважене, ефективно організоване навчання приносить користь усім здобувачам освіти, але для дітей з особливими освітніми потребами воно є критично необхідним для їхньої соціалізації та повноцінної участі у навчальному процесі.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) – це учні, які потребують постійної або тимчасової підтримки під час здобуття освіти для реалізації свого права на навчання. До цієї категорії належать діти з порушеннями інтелекту,

мовлення, емоційно-вольової сфери, слуху, зору, опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку та зі складними порушеннями розвитку. Їх навчання потребує використання спеціальних методик і адаптованих технологій, що є особливо важливим у дистанційному форматі.

Адаптація навчального процесу є ключовим інструментом у забезпеченні доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Вона дозволяє враховувати вікові, когнітивні та психофізичні особливості учнів, а також забезпечує рівні умови участі в освітньому процесі. Як зазначається в методичних рекомендаціях МОН України, адаптація спрямована на подолання бар'єрів, пов'язаних з мотивацією, дотриманням правил поведінки, сприйняттям інформації та організацією навчальної діяльності.

Застосування адаптацій дозволяє компенсувати фізичні, інтелектуальні або поведінкові труднощі. Наприклад, учням з дефіцитом уваги рекомендовано частіші перерви, а з порушеннями зорового сприйняття – скорочення обсягу інформації, використання виділення елементів тексту. Важливо, що при адаптації зміст навчального матеріалу залишається незмінним, змінюється лише форма його подачі. Вона також включає врахування рівня підготовки школярів: одним легше засвоювати лексику через механічну пам'ять, іншим – через слухове сприйняття. Учні відрізняються навчальними стратегіями – від репродуктивних до творчих, тому освітнє середовище має бути гнучким і різноманітним.

Модифікація, як окремий підхід, передбачає зміну самого змісту навчання. Наприклад, учень з особливостями розумового розвитку може працювати зі спрощеним варіантом теми, а учень з порушеннями моторики – виконувати меншу кількість завдань. Це дає можливість кожному учневі працювати відповідно до своїх індивідуальних можливостей.

Конструювання уроків повинно відповідати рівню навчальних досягнень: для початкового рівня – прості завдання на засвоєння базової лексики та граматики; для середнього й високого – аналітичні завдання, обговорення відео або робота з текстами. При цьому важливим залишається постійний зворотний зв'язок, що дозволяє вчасно коригувати підходи та підтримувати інтерес учнів.

Організація дистанційного навчання для дітей з особливими освітніми потребами потребує ретельної адаптації навчального процесу з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Як зазначають Берус і Деяк, ефективність такого формату залежить від впровадження інноваційних методів навчання, спрямованих на індивідуалізацію підходів та врахування специфічних потреб учнів (Берус, Деяк, 2024). Це передбачає використання адаптивних засобів і технологій, які відповідають пізнавальним можливостям дитини, сприяють розвитку комунікативних навичок і забезпечують підтримку в освітньому середовищі.

Однією з основних умов ефективного навчання є створення комфортного середовища, яке сприяє засвоєнню знань, розвитку комунікативних навичок та підтриманню мотивації до навчання. Зокрема, важливу роль відіграє доброзичлива атмосфера, де учень не відчуває страху перед помилками, а отримує постійну підтримку та похвалу. Виконання одних і тих же завдань у

повторюваному форматі дозволяє дітям з ООП краще засвоювати матеріал, оскільки їхня увага часто розсіяна, і вони можуть втрачати суть завдання під час роботи.

Інтерактивні технології навчання забезпечують активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Вони передбачають моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем на основі аналізу обставин та використання рольових ігор. Прикладами інтерактивних методів є "мозковий штурм", "мікрофон", "коло ідей", робота в малих групах, рольові ігри тощо. Такі методи створюють природне середовище для розвитку соціальних навичок та мовлення, оскільки вони залучаються до активного процесу навчання через гру та спілкування (Шевчук, Фенрих, 2005).

Для заохочення дитини до активної участі в навчальному процесі важливо використовувати методи, що враховують її особливості сприйняття. Наприклад, перед початком уроку можна організовувати розмови про настрій, перегляд відео чи зображень, що створює емоційний зв'язок та залучає учня до подальшої діяльності. Постійні перерви між вправами та рефлексія після кожного завдання допомагають дитині краще структурувати інформацію та усвідомлювати власний прогрес. Крім того, на кожному етапі навчання доцільно запитувати дитину про її вибір, заохочувати пояснювати власні думки, що сприяє розвитку критичного мислення та впевненості у власних можливостях.

Важливим аспектом роботи з дітьми з ООП є уникнення будь-якої форми негативної оцінки. Дитині не можна говорити, що вона неправа або що її відповідь неправильна. Натомість варто звертати увагу на її логіку, пояснювати альтернативні варіанти та м'яко спрямовувати її до правильного розв'язку. Кричати чи підвищувати голос на таких учнів категорично не рекомендується, оскільки це призведе до втрати їхньої довіри та інтересу до навчання. Завжди необхідно підтримувати зоровий контакт, оскільки такі діти часто сприймають інформацію, дивлячись на співрозмовника, особливо на його очі чи рот. Під час навчання вимови важливо не лише використовувати аудіо- чи відеоматеріали, а й чітко артикулювати кожен звук, щоб дитина могла повторювати його за вчителем.

У сучасному освітньому просторі цифрові технології стали невід'ємною складовою дистанційного навчання, зокрема у вивченні англійської мови. Основними інструментами, що застосовуються в навчальних закладах, є інтерактивні платформи Moodle, Google Classroom, Edmodo та Miro. Вони дозволяють створити персоналізоване середовище навчання та поширювати навчальні матеріали, включаючи електронні підручники, збірник граматичних вправ, аудіо- та відеолекції, подкасти, презентації, посилання на додаткові ресурси, а також тести й вікторини для перевірки знань. Завдяки цьому учні мають можливість не лише отримувати інформацію під час занять, а й опрацьовувати матеріал самостійно у зручний для них час.

Для забезпечення відеозв'язку та взаємодії між учнями і викладачем широко використовуються платформи Zoom, Skype, Microsoft Teams, Google Meet. Однак, як зазначають Янковець А.В. та Янковець О.В., попри переваги Zoom, такі як велика кількість учасників та функціональність, існують і недоліки,

пов'язані з навантаженням на зір та психоемоційний стан учасників (Янковець, 2020). Додаткові можливості відеоконференцій включають спільні інтерактивні дошки, текстові чати, кімнати для обговорень та голосування, що суттєво розширює інструментарій дистанційного викладання.

Інтернет-ресурси також стають джерелом автентичного мовного контенту. Аудіо- та відеоматеріали (пісні, електронні книги, подкасти, відеокліпи) сприяють розвитку вимови, словникового запасу та навичок аудіювання. Такі елементи, як розмовляючі прищіпки, фотоальбоми та картки, можуть застосовуватись для вдосконалення усного мовлення та оповідання (Бойко, 2019). Візуальні інструменти, зокрема ментальні карти, дають змогу структурувати граматичні правила і логічно відпрацьовувати мовні конструкції. Як зазначає Чорнобай, їх привабливий дизайн і чітка структура роблять навчання ефективнішим (Чорнобай, 2020).

Оскільки багато дітей з особливими освітніми потребами мають труднощі із засвоєнням текстової інформації, важливо подавати правила та алгоритми у вигляді схем, таблиць або графічних організаторів. Таке подання полегшує сприйняття та засвоєння матеріалу. Дітям з ООП рекомендується використовувати короткі та конкретні завдання. Наприклад, вправи на вставлення слів у реченні, визначення часу дії чи прості граматичні конструкції. Завдання на логіку або відповідності можуть бути складними, тому варто надавати перевагу знайомим поняттям і прикладам, які відображають повсякденне середовище дитини.

Багато дітей з особливими освітніми потребами краще сприймають інформацію на слух, ніж у текстовому вигляді. Вони люблять обговорювати почуті тексти, переказувати їх власними словами, що сприяє розвитку мовлення. Читання може бути складним через труднощі з розпізнаванням граматичних знаків, таких як кома чи крапка. Такі учні можуть не розуміти різниці між поняттями «слово» і «речення», що ускладнює їхню роботу з текстами. При читанні довгих речень вони можуть губити думку та втрачати розуміння змісту, тому важливо читати речення окремо, одразу перекладаючи його сенс, уникати довгих синтаксичних конструкцій та багаторівневих пояснень.

Вивчення нових слів у дистанційному навчанні потребує особливого підходу. Діти з ООП часто не використовують транскрипцію, тому можуть запам'ятовувати неправильну вимову. Оптимальним методом є спочатку візуальне ознайомлення зі словом, потім його запис, прочитання, вимова та переклад на слух. Після цього учні пробують скласти з цим словом речення, і лише після цього переходять до роботи з текстами, які містять вивчену лексику.

Ефективним методом навчання є використання онлайн-ігор, наприклад Board Games, Wordwall, веб-сайти Digital Dialects, Games to Learn English, LearningApps.org, Baamboozle. Дані платформи пропонують різноманітні онлайн-ігри, вікторини та ресурси для вивчення англійської мови. Дитина, беручи участь у грі, відчуває конкурентну мотивацію, що підвищує її інтерес до завдань. Однак завдання на логіку, такі як з'єднання слова з картинкою або пошук продовження речень, можуть бути складними для дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вони не завжди мають сформовані логічні зв'язки

між об'єктами. Також ігри на швидкість часто виявляються неефективними, оскільки діти з ООП потребують більше часу для обробки інформації. Вони можуть кілька разів перечитувати текст і їм потрібні постійні нагадування про мету завдання та додаткові роз'яснення, тому такі ігрові платформи як Quiz чи Kahoot не рекомендуються.

Використання аудіо- та відеоматеріалів, таких як освітні відео на платформі TED-Ed, British Council, English Practice.net, дозволяє учням зануритися в мовне середовище та покращити свої навички аудіювання. Для розвитку навичок слухання ефективним є ELLLO (English Listening Lesson Library Online), який містить понад 3000 безкоштовних аудіо- та відеоуроків. Інтерактивні вправи часто моделюють реальні ситуації, що допомагає учням практикувати мову у контексті, близькому до реального життя. Використання аудіо та відеоматеріалів дозволяє учням зануритися в мовне середовище та покращити свої навички аудіювання (Ігнатова, Жовнич, 2021).

Комунікація є ключовим аспектом навчання дітей з особливими освітніми потребами. Спілкування має відбуватися на рівних, без акцентування уваги на особливостях учня, що допомагає уникнути його закритості та створює відчуття комфорту. У процесі взаємодії через ігри та мовну практику розвивається соціальний інтелект дитини, її здатність розуміти людей та адаптуватися до соціальних ситуацій. Створення комфортного середовища дозволяє пом'якшити прояви патологічних станів, забезпечити відчуття безпеки та довіри. Це можливо за умови уважного ставлення до інтересів дитини, її уподобань та тригерів, що можуть викликати тривожність чи агресію.

Для підвищення інтересу до навчання слід використовувати ілюстративні матеріали, які викликають у дитини інтерес, а потім поступово переходити до обговорення їх англійською мовою. Використання мультимедійних матеріалів, аудіо та відео допомагає підтримувати увагу та робить процес навчання ефективнішим. Завдяки інтерактивним методам навчання діти розвивають соціальний інтелект, навчаються орієнтуватися в соціальних ситуаціях та впевнено взаємодіяти з іншими.

Висновки. Таким чином, дистанційне навчання дітей з особливими освітніми потребами вимагає комплексного підходу, що охоплює як педагогічні, так і технологічні складові. Надзвичайно важливим є створення комфортного освітнього середовища, адаптація методів викладання з урахуванням індивідуальних потреб учнів та активне впровадження інтерактивних технологій. Результати аналізу доводять, що використання цифрових платформ, застосування аудіо- та візуальних матеріалів, коротких завдань і гейміфікованих методик значно підвищує ефективність навчання. Збереження толерантного та доброзичливого ставлення, врахування когнітивних і психологічних особливостей кожного учня сприяє не лише формуванню англійської мовної компетентності, а й розвитку соціальних навичок, підвищенню мотивації та формуванню позитивного ставлення до освітнього процесу. Ці позитивні зміни не лише підвищують успішність школярів, але й формують основу для створення культури співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, сприяючи саморозвитку, самореалізації та успішній соціалізації учнів.

Отже, запропоновані у статті методики можуть стати ефективним інструментом удосконалення освітнього процесу, зокрема у дистанційному форматі. Перспективним напрямком подальших наукових досліджень є розробка підходів до оптимізації використання цифрових ресурсів з метою більш глибокої індивідуалізації навчання учнів з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Я. (2019). Використання цифрових технологій у процесі навчання англійської мови в початковій школі. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору, 83(1), 481-489 с. URL: <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/116>
2. Бреус О.Д., & Деяк Ю.М. (2024). Методичні проблеми дистанційного навчання майбутніх економістів англійської мови фахового спрямування. Інноваційна педагогіка. Випуск 76, с. 78-81. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/76/18.pdf>
3. Власюк, І. (2021). Особливості сучасного англомовного читання учнів старших класів засобами інноваційних технологій (STEM-технології). Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених. Видавничий дім "Гельветика", 1(36), с. 252-258. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/36_2021/part_1/36-1_2021.pdf
4. Вільхова, І. С. (2024). Використання цифрових ресурсів та платформ для підвищення рівня володіння англійською мовою. Сучасна початкова освіта: погляди молодих дослідників: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / за заг. ред. Білоусова Н. В., Філоненко О. С. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, с. 33-36. URL: <http://www.ndu.edu.ua/storage/2024/.pdf>
5. Ігнатова О., Жовнич О. (2021). Використання практико-дослідницького проєкту у професійній підготовці майбутніх вчителів німецької мови засобом саморефлексії. Молодь і ринок. №5 (191). С. 114-119. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.237039>
6. Круглий, Д. (2020). Принципи викладення навчальних матеріалів для платформ дистанційної освіти. Social Work and Education. 7(3), с. 514–523
7. Лозинська, Л.Ф., Липченко, Т.С., & Усик, Л.М. (2021). Вплив дистанційної форми вивчення англійської мови на професійну підготовку фахівців з інформаційних технологій. Інноваційна педагогіка. Випуск 39, с. 175 - 178. URL: <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/39/37.pdf>
8. Пащенко, О.В., Гриценко, І.А., & Софій, Н.З. (2012). Інтегративна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу. Навчально-методичний посібник. Київ: Арт Економі. с. 47.
9. Положення про дистанційне навчання. Міністерство освіти і науки України (Наказ №466 від 25.04.2013).
10. Христич, Н. (2023). Освітні веб-сайти як засіб формування комунікативної компетентності учнів старших класів у курсі вивчення предмета «Англійська мова». Professional Education: Methodology, Theory and Technologies, 17, с. 216. URL: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-203-227>
11. Чорнобай, В. Г. (2020). Інтерактивне навчання англійської мови: комунікативні ігри, таблиці та схеми. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". Педагогічні науки, 1(19), с. 362-369. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/3189>
12. Шапочка, К. А. (2015). Сучасні підходи до вивчення іноземної мови школярами з особливими освітніми потребами. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами, 12(14), с. 133-136. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/563>
13. Шевчук, П., & Фенрих, П. (2005). Інтерактивні методи навчання: навчальний посібник. Щецин – Львів: WSAP. 170 с. URL: https://nmc-pto.rv.ua/DOK/IMN_2005.pdf
14. ЮНЕСКО. (2005). Рекомендації для інклюзії: забезпечення доступу до освіти для всіх.
15. Янковець, А.В., & Янковець, О.В. (2020). Особливості проведення онлайн-занять з іноземної мови із застосуванням сервера в умовах дистанційного навчання. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки, 23(4), с. 327-339. doi: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v23i4.590>
16. Crystal, D. (2012). Language and the Internet. Cambridge University Press. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139524827>
17. Dooley, M., & O'Dowd R. (2020). Intercultural communicative competence development through telecollaboration and virtual exchange. The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication (2nd ed., p. 15). London. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003036210-28/>
18. Inclusive practices in English language teaching. Oxford University Press. (n.d). p. 48. <https://www.oup.com.cn/test/inclusive-practices-in-english-language-teaching.pdf>
19. TeachingEnglish: Inclusive classrooms. . British Council. (n.d.). Course. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/training/teachingenglish-inclusive-classroom>

20. Warschauer, M. (1996). Motivational aspects of using computers for writing and communication. In M. Warschauer (Ed.), *Telecollaboration in Foreign Language Learning: Proceedings of the Hawai'i Symposium*. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=ijVjT4aAtpQC&lpg>